

Анотація

Волок А. А. Гармонизация законодательной базы Украины по трансплантации органов с законодательством Европейского Союза. — Статья.

В статье оценивается воздействие новой Директивы Европейского парламента и Совета 2010/45/EU от 7 июля 2010 года по стандартам качества и безопасности органов человека, предназначенных для трансплантации, на украинское законодательство, регламентирующее трансплантацию органов и процесс его гармонизации с европейским законодательством, в рамках официального курса Украины к европейской интеграции. Также описывается роль Постановления Совета Европы, Кабинета министров (78)29 «О приведении в соответствие законодательств государств-участников по вопросам изъятия, пересадки и трансплантации материалов организма человека» во внесении изменения в Гражданский кодекс Украины, статью 290, предложенного Министерством здравоохранения Украины.

Ключевые слова: трансплантация органов, изъятие и трансплантация материалов организма человека, директива Европейского парламента и Совета, гармонизация законодательства, европейская интеграция, Гражданский кодекс Украины.

УДК 340.116: 316.4

О. О. Терзі

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

В теорії права поняття системи права є взаємозв'язаною сукупністю правових норм, впорядкованою по галузях права і інститутах права, що входять до їх складу. Галузі права об'єднують правові норми, що відносяться до якої-небудь певної, досить відособленої сфери діяльності. Система права з часом змінюється. Так, у міру розвитку використання найманої робочої сили, з цивільного права в самостійну правову галузь виділилося трудове право. Розпад радянської системи привів до відмирання колгоспного права. Становлення і розвиток місцевого самоврядування зумовило виникнення права муніципального права. У стадії активного розвитку знаходиться космічне право. В той же час такі галузі права, як державне (конституційне), цивільне, адміністративне, кримінальне, сімейне, в історичному аспекті є стійкими.

Як відомо, критерій виділення галузей права не встановлений і законодавцем. Проте в теорії відповідними такими критеріями служать предмет і метод правового регулювання. Предметом правового регулювання в галузях права є визначені сукупності однорідних громадських стосунків: майнові, фінансові, адміністративні, бюджетні, трудові, транспортні, сімейні, кримінальні і ін., на підставі яких отримує назву відповідна галузь права. Методи правового регулювання є сукупністю способів дії правових норм на дані громадські стосунки. Теоретично методи правового регулювання підрозділяють на імперативні і диспозитивні. Імперативні методи виходять з механізму владної дії на суб'єкти правовідносин. Диспозитивні методи засновані на наданні рівноправним суб'єктам правовідносин можливості самостійного вибору форми організації і здійснення їх стосунків в межах, обмежених правовими нормами.

Галузі права в найзагальнішому вигляді підрозділяють на основні (фундаментальні) і комплексні. Для кожної з основних галузей права, що історично сформувалися, характерне використання певного набору методів правового регулювання. Комплексні галузі права утворюються за іншим принципом, що передбачає поєднання правових норм, встановлених в основних галузях для регулювання даних стосунків, з правовими нормами, встановленими нормативними актами спеціального законодавства в області даної діяльності. При цьому правові норми, встановлені в інших галузях права, комплексна галузь тільки використовує, а не розробляє. Такий механізм дозволяє формувати комплексні галузі права відповідно до громадської необхідності, обумовленої розвитком законодавства в деяких областях діяльності, що призводить до появи великого числа правових норм і нормативно-правових актів. В результаті виникає можливість відособлення відповідних правових норм за ознакою виду стосунків. До таких галузей можна віднести інтеграційне право.

За останнє десятиліття політико-правова карта світу кардинально змінилася. Науково-технічний прогрес і інтенсивний розвиток міждержавних відносин значно прискорили і істотно змінили процеси інтернаціоналізації економічного, правового і інших аспектів життя суспільства. Істотно зріс взаємний зв'язок і взаємозалежність держав, що викликано глобальними проблемами, від вирішення яких залежить само існування людства.

У цих умовах виникнення питання про взаємодію права міждержавних об'єднань і національного права, на перший погляд, не є чимось новим, оскільки багато учених традиційно розглядають це питання в контексті співвідношення правового регулювання громадських відносин міжнародним і внутрішньодержавним правом. Традиційно до цієї сфери відносяться: становлення правових інститутів захисту прав і свобод людини, охорони і використання довкілля, боротьби із злочинами, що завдають збитку правам людини, транснаціональними злочинами і т.д. [3].

Нині у зв'язку з активізацією і перманентним наростанням інтеграційних процесів між державами найбільш актуальним стає питання про появу особливого за своєю природою системного комплексу міжнародних норм — права міждержавних об'єднань, що виступає системою-підсистемою у рамках загального міжнародного права. Деякі представники міжнародної доктрини це питання зв'язали з появою інтеграційного права, яка є функціональним додатком міжнародного права або внутрішньодержавного права [9, 7]. Як правило, інтеграційне право ототожнюють з правом регіональних об'єднань держав, зокрема, з правом ЄС. Наприклад, Л. М. Ентин зв'язує появу європейського інтеграційного права з формуванням єдиного європейського простору, що виник в процесі формування і функціонування Європейських Спільнот [11, 181].

Діалог правових систем є закономірним процесом, зумовленим сучасним періодом розвитку суспільства, що відбувається під девізом глобалізації. Триває постійна взаємодія і взаємопроникнення різних правових положень між правовою системою України та іншими правовими системами національного, регіонального та міжнародного рівнів. Це ставить на порядок денний вирішен-

ня питання, пов'язаного з функціонуванням правових систем в умовах взаємодії у всіх напрямках суспільного життя.

Особливо актуальним Процес зближення правових систем є для держав, що утворилися на пострадянському просторі (а також на постсоціалістичному просторі), у тому числі і для України, та прагнуть включитися в міжнародні загальноєвропейські структури і процеси. Це безпосередньо впливає на правову систему України. Конкретним проявом цього є адаптація законодавства України до загальноприйнятих міжнародних та європейських стандартів.

Інтеграційне право регулює розглядаюча сукупність правових норм, регулюючих громадські стосунки в області інтеграційних стосунків. Як комплексна галузь, інтеграційне право формується з урахуванням правових норм інших галузей права і правових норм, встановлених спеціальним інтеграційним законодавством.

Предметом інтеграційного права є інтеграційні стосунки і їх правове регулювання основними і іншими комплексними галузями права і спеціальним інтеграційним законодавством.

Об'єкти інтеграційного права — це сфера відношення і явища, на які спрямована інтеграційна діяльність

До суб'єктів інтеграційного права відносяться учасники інтеграційної діяльності, що мають правоздатність. Суб'єкти інтеграційних правовідносин підрозділяються на фізичні обличчя; юридичні особи; держава, державні і муніципальні утворення.

Держава, державна або муніципальна освіта в господарському відношенні прирівнюються до юридичних осіб, оскільки мають права і виконують обов'язки юридичної особи.

Інтеграційне право використовує комплексний метод, що є поєднанням методів різних галузей права. Комплексний характер інтеграційного права і комплексність його методу визначають наявність в інтеграційному праві елементів як частки, так і публічного права.

Серед основних методів, використовуваних для регулювання інтеграційних стосунків, виділяються правова рецепція, гармонізація, уніфікація і стандартизація, імплементація. Однак Ю. А. Тихомиров, досліджуючи процеси правової інтернаціоналізації, вказані способи називає «формами». Додатково до них він відносить також курс держав на зближення законодавства, імплементацію, канали інтелектуального впливу [8, 75]. Але стосовно нашого дослідження рахуємо необхідним розглянути саме методи регулювання інтеграційних стосунків.

Термін «рецепція» пішов від латинського «*rescriptio*» — прийняття. Стосовно права рецепцію розуміють як «запозичення, сприйняття якою-небудь національною правовою системою принципів, інститутів, основних рис іншої національної системи» [2, 53]. Рецепція, що полягає в прямому запозиченні однією державою великих правових комплексів другої, нині в її класичному виді зустрічається рідко і представляється абсолютно не оправдано стосовно сучасного світу, тому зупинимось на трьох інших вказаних способах інтернаціоналізації національного законодавства.

Гармонізація в широкому розумінні — це процес приведення у відповідність, побудований на наукових методологічних основах єдності, завершеності, цілісності, пропорційності, узгодження і досконалості. Як відмічає И. И. Лукашук, «гармонізація представляє собою процес цілеспрямованого зближення правових систем в цілому або окремих галузей, утвердження загальних інститутів і норм, усунення суперечок [4, 84]. Тобто запозичена норма, перш ніж безпосередньо бути включеною в позитивне право якої-небудь держави, «шліфується» і підганяється під конкретних історичних, соціально-економічних і інші умови. Уніфікація ж полягає у введенні в правові системи держав нових, абсолютно однакових норм і правових актів.

Уніфікація правових норм є найважливішим способом регулювання інтеграційних стосунків, процес, що є, пов'язаний із спробами приведення різних правових систем, і окремих їх складових частин, зокрема, правових норм, до деякого спільного знаменника. На національному і регіональному рівнях ідея уніфікації йде своїм корінням в глибоку старовину.

Відмітимо, що багато авторів разом зі згаданими способами регулювання інтеграційних відносин виділяють поняття стандартизації в правовій сфері. Суть даного явища полягає в тому, що інтернаціоналізація національного права за допомогою його змін припускає окрім усього іншого приведення норм національного права у відповідність міжнародним правовим стандартам. «Стандартизація в праві є юридичне віддзеркалення стандартизації усього громадського життя» [7] — однієї з рис епохи глобалізації. Цей процес не можна вважати самостійним елементом механізму правової глобалізації, бо, на нашу думку, правова стандартизація є однією із складових інтеграційних правових процесів.

Процес імплементації певних принципів і норм в законодавство суверенних держав, який являється засобом безпосереднього сприйняття описаних інтеграційних процесів на внутрішньодержавному рівні, впровадження уніфікуючих або гармонізуючих норм у національне право.

Імплементація в буквальному розумінні означає забезпечення практичного результату і фактичного виконання конкретними засобами. Великий юридичний словник визначає її як фактичне здійснення міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні шляхом трансформації міжнародно-правових норм в національні закони і підзаконні акти [2, 222].

Правова інтеграція, що розглядається в роботі, відбувається у рамках загального процесу зближення або апроксимації (*approximation* *англ.* — наближення, зближення) правових систем. У рамках цього дослідження будуть розглянуті питання правового зближення, що становлять нормативну частину зближення правових систем в цілому. Крім того, в цій роботі правове зближення розглядатиметься не в контексті спонтанного зближення, що відбувається за логікою речей, а як умисна, організована діяльність [1, 61].

Нормативною базою, яка регламентує процес інтеграції України в Європейський Союз, є прийняті Європейською Радою на Копенгагенському саміті Декларація та Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Євро-

пейськими Співтовариствами та їх державами-членами 1994 р. [9], а також Указ Президента України «Про програму інтеграції України до Європейського Союзу» 1998 р. [6] і Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [5].

У «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» вперше було передбачено забезпечення правової адаптації нормативно-правових актів, що приймаються органами виконавчої влади, до вимог ЄС, причому адаптація була поставлена на перше місце серед основних напрямків інтеграційного процесу. Вхід України в європейський економічний простір тут пов'язується з правовими механізмами; зокрема, зазначається, що розвиток процесу економічної інтеграції полягає в лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємне збалансування торгівлі, надання на засідках взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, створення спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

Розроблена на Гельсінкському саміті ЄС «Спільна стратегія щодо України» [7] стала базою для прийняття ряду рішень урядом України і комплексної Програми інтеграції до Європейського Союзу. Програма як фундаментальний політичний і правовий документ відображає перспективи розвитку України в європейському напрямку. Вона стала новою віхою на шляху європейської інтеграції, відображенням нового етапу, на якому почався перехід від розроблення концептуальних положень інтеграції до активної імплементації та повсякденної роботи з реалізації Стратегії інтеграції 1998 р., зокрема курсу на набуття Україною асоційованого статусу щодо ЄС, а згодом — членства в ЄС. Документ було прийнято в умовах, коли Україна діяла на позиціях багатовекторності в міжнародних відносинах. Досить доладною була і ситуація всередині ЄС, де проблема розширення на схід набула гостроти, породивши суперечності не тільки з питань вартового виміру розширення, а й взагалі розширення як такого. Перш за усе, викликала хвилювання перспектива прийому до ЄС країн Центральної та Східної Європи з відносно слабкою економікою і необхідність «вирівнювання» шляхом економічної допомоги, «різношвидкісний» вимір у підході до нових членів ЄС. Не можна було не враховувати і нестабільність євро в тій період. Цими обставинами зумовлювалися дуже обережне ставлення до інтеграції України, зокрема в документах Паризької зустрічі Україна — ЄС у вересні 2000 р.

З іншого боку, існували фактори, які підштовхували процес європейської інтеграції України. Це небезпека створення «нових розмежувальних ліній» у Європі і, отже, можлива перспектива протистояння європейських країн. Зважаючи на відносну стабілізацію на Балканах, увага ЄС стала більше зосереджуватися на Україні, Молдові, Грузії, Азербайджані. Нарешті, історичним зрушенням стало переведення Радою ЄС у жовтні 2000 р. України з групи країн із неринковою економікою в проміжну групу країн, підприємці яких за певних умов мали можливість користуватися статусом країни з ринковою економікою в антидемпінгових розслідуваннях.

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [5] адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначається як поетапне прийняття та впровадження Україною нормативно-правових актів, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу. Адаптація законодавства ЄС є плановим процесом, який складається з трьох окремих етапів, на кожному з яких досягається певний ступінь відповідності законодавства України законодавству ЄС у визначених сферах.

Інтеграція України до Європейського Союзу проголошена пріоритетним напрямком внутрішньої і зовнішньої політики Української держави. Даний процес є чинником, що впливає на формування сучасного праворозуміння, який зумовлює інше ставлення до реальної ролі права в суспільному житті.

Література

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права / отв. ред. В. А. Туманов. — М., 1981. — С. 59–66.
2. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М., 2001. — 704 с.
3. Волошин Ю. А. Конституционно-правовой механизм взаимодействия права межгосударственного объединения с национальными правовыми системами его государств-членов: к постановке проблемы // Порівняльно-правові дослідження. — 2007. — № 1–2. — С. 293–300.
4. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. — М., 2000.
5. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 берез. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.
6. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: указ Президента України від 11 черв. 1998 р. // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2001. — № 3. — С. 59–67.
7. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України: схвалена Європейською Радою 11 груд. 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_492.
8. Тихомиров Ю. А. Интернационализация национального права // Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век»: по материалам выступлений. — М., 2004. — 463 с.
9. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: ратифіковано Законом України від 10 листоп. 1994 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 24. — Ст. 1794.
10. Энтян Л. М. Единое правовое пространство и стратегия ЕС // Европа перемен: концепции и стратегии интеграционных процессов / под ред. Л. И. Глухарева. — М., 2006. — С. 181.

Анотація

Терзі О. О. Проблема визначення місця інтеграційного права в системі права України: загальнотеоретичні основи. — Стаття.

Регулювання інтеграційних відносин у сучасній Україні має особливу актуальність, оскільки ефективність цього процесу прямо впливає на зміст та функціонування правової системи України. У статті розглядається процес формування інтеграційного права як нової комплексної галузі в системі права України. Окреслено предмет та методи цієї галузі права.

Ключові слова: система права, інтеграційне право, інтеграційні правовідносини, предмет, метод, регулювання правовідносин, уніфікація, гармонізація, імплементація.

Анотація

Терзи А. А. Проблема определения места интеграционного права в системе права Украины: общетеоретические основы. — Статья.

Регулирование интеграционных отношений в современной Украине имеет особую актуальность, поскольку эффективность этого процесса прямо влияет на содержание и функционирование правовой системы Украины. В статье рассматривается процесс формирования интеграционного права как новой комплексной отрасли в системе права Украины. Очерчен предмет и методы этой отрасли права.

Ключевые слова: система права, интеграционное право, интеграционные правоотношения, предмет, метод, регуляция правоотношений, унификация, гармонизация, имплементация.

Summary

Terzi A. A. Problem of determination of integration law in the law system of Ukraine : general theoretic bases. — Article.

Regulation of international relations in modern Ukraine is an actual issue, so far as an efficiency of this process influences directly on the substance and functioning of the legal system of Ukraine. The article deals with the process of formation of the integration law as a new integrated field in the law system of Ukraine. The subject and method of this field of law is outlined.

Keywords: system of law, integration law, integration legal relations, subject, method, regulation of legal relations, unification, harmonization, implementation.

УДК 348.97:297

Л. А. Цвігун

ТЕКСТУАЛІЗМ ТА ІНТЕНЦІОНАЛІЗМ — ОСНОВНІ ПІДХОДИ В ТЛУМАЧЕННІ ІСЛАМСЬКОГО ПРАВА

Актуальність теми і аналіз останніх досліджень. Взаємозв'язок релігії і закону являє собою дуже складне і глибоке питання, багато законодавчих положень мають глибоко релігійне коріння (заборона вбивства, крадіжки і так далі). У державах «ісламського світу» (Алжир, Афганістан, Єгипет, Йорданія, Ірак, Іран, Кувейт, Ліван, Об'єднані Арабські Емірати, Пакистан, Палестина, Саудівська Аравія, Сирія, Туніс та ін.) релігія досі має велике регулятивне значення, вона не відокремлена від держави і відіграє провідну роль у вирішенні найрізноманітніших питань громадського і політичного життя [1, 47]. Ця особливість — тісний зв'язок права з релігією — у рамках ісламської правової сім'ї має величезний вплив на процес тлумачення правових норм.

Ісламське право досить активно досліджується сучасними вченими-правознавцями, зважаючи на особливий статус даних держав на правовій і політичній картах світу [2]. Недивлячись на це, лиш окремі питання тлумачення ісламського права були досліджені такими вченими, як Алі-заді, Б. Вайс, Р. Глів, О. А. Дворнікова, А. Зисов, А. Емон, В. Халлак. На сьогоднішній день відсутні систематичні дослідження з даної проблеми.

Метою дослідження є висвітлення двох основних підходів у тлумаченні ісламського права, які активно використовуються у рамках цієї правової системи — текстуалізму та інтенціоналізму.